

ლელა ჩოთალიშვილი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
საქართველო

ანტიკური წყაროები მიკენური ეპოქის არაბერძენ ხალხთა შესახებ

საკვანძო სიტყვები: მიკენური ეპოქა, არაბერძენი ხალხები, ანტიკური პერიოდის წყაროები, ხეთური და ეგვიპტური წერილობითი დოკუმენტები.

ანტიკურ წყაროთა მიხედვით, მიკენურ ეპოქაში ეგეიდა ცივილიზაციების მნიშვნელოვან კერას წარმოადგენდა. ამ ხანას მიაკუთვნიებდნენ ბერძნები ყოველივე იმას, რაც მათ თავიანთ წარსულში ყველაზე უფრო გამორჩეულად მიაჩნდათ და რაც საერთო ბერძნული თვითშეგნების ფორმირების უმთავრეს საფუძველს წარმოადგენდა. საინტერესოა, როგორ ხედავდნენ ბერძენი ავტორები მიკენურ ეპოქაში არსებულ ეთნიკურ თუ პოლიტიკურ სურათს, რა ინფორმაციას გვაწვდიან ეგეიდაში წინაბერძნული ტომების მოსახლეობის შესახებ და როგორ წარმოგვიდგენენ მცირე აზიაში არსებულ არაბერძნულ ტომთა გაერთიანებას. ვფიქრობთ, ანტიკური პერიოდის წყაროებზე დაყრდნობით შეგვიძლია, გარკვეულწილად აღვადგინოთ ბრინჯაოს ხანის ეგეიდის გე-

ოგრაფიული სივრცე. ასევე მნიშვნელოვანი იქნება B ხაზოვან წარწერებსა და ძველ ადმოსავლურ წერილობით დოკუმენტებში დადასტურებული ტოპოგრაფიული მონაცემების ანალიზი, რაც დაგვეხმარა იმის დადგენაში, თუ რამდენად რეალური შეიძლება იყოს ანტიკურ წყაროებში წარმოდგენილი სურათი.

ჰომეროსიდან მოყოლებული, ანტიკური ხანის ავტორები ეგეოსის ზღვის აუზში ადასტურებენ როგორც ბერძენ, ასევე არაბერძენ ხალხთა მოსახლეობის ფაქტს. მათი ინფორმაციით, მრავალი არაბერძნული წარმოშობის ტომი, რომელთაც გარკვეული პერიოდიდან მოყოლებული „ბარბაროსებად“ მოიხსენიებენ, უკვე ბერძნებამდე მოსახლეობდა აღნიშნულ რეგიონში და თავად კონტინენტურ ელადაში წამყვან როლს ასრულებდა. ჰომეროსმა მშვენივრად იცის, რომ იმ არაელში, სადაც ბერძნები დომინირებენ, მოსახლეობდნენ სხვა ხალხებიც. ამ მხრივ საუკეთესო ნიმუშს წარმოადგენს „ოდისეას“ ცნობილი პასაჟი კრეტის ბინადართა შესახებ:

„სხვადასხვა ენა არის შერეული ერთმანეთში,
აქ (კრეტაზე) არიან აქაველები, მამაცი ეტოკრეტელები, კიდონი-
ელები,
სამ კოლონად გაყოფილი დორიელები, ღვთიური პელასგები,
რომლებიც კნოსოსში, დიდებულ ქალაქში ცხოვრობენ“
(*Od.* 19.175-178).

„ილიადას“ მიხედვით, კუნძულ კრეტიდან ილიონთან გამართულ ბრძოლაში მონაწილეობენ მებრძოლები კნოსოსიდან, გორტინადან, ლიკტოსიდან, მილეტოსიდან, ლიკასტოსიდან, ფესტოსიდან, რიტონიდან და სხვები, რომლებიც „მოსახლეობდნენ ასქალაქა კრეტაზე“ (*Il.* 2.649). ჰომეროსის კლასიფიკაციის მიხედვით, ისინი არიან დანაელები, ანუ ბერძნები. „ოდისეაში“ კი, ერთი მხრივ, მსჯელობაა კრეტაზე მოსახლე აქაველებზე (ბუნებრივია, ამ შემთხვევაში იგულისხმება არა კონკრეტული ტომი, არამ-

ედ ზოგადად ბერძნები, რადგან საკუთრივ აქაველთა ტომს, ანტიკურ წყაროთა მიხედვით, კრეტაზე არ უცხოვრია), მეორე მხრივ, იმ ხალხებზე, რომლებიც არ არიან აქაველები. მათ შორის აღსანიშნავია არაბერძნული ტომები: ეტეოკრეტელები, პელასგები, კიდონიელები (*Od.* 19.175). კ. კრეტაზე არსებული მოსახლეობის შესახებ საუბრობს დიოდოროსიც. იგი პირველად ასახელებს ეტეოკრეტელებს, როგორც კუნძულის უძველეს ბინადართ, შემდეგ პელასგებს, ძველ დორიელებს. მეოთხე ელემენტს ავტორი არ მოიხსენიებს რაიმე კონკრეტული ტერმინით, იგი განხილულია როგორც „ბარბაროსულ ხალხთა ნარევი“, რომლის სალაპარაკო ენად დროთა განმავლობაში ბერძნული იქცა: “Τέταρτον δὲ γένος συμμυγῆναι φασὶν εἰς τὴν Κρήτην μυγᾶδον βάρβαρον, τῶν δὲ τὸν χρόνον ἐξομοιωθέντων τῆ διαλέκτῳ τοῖς ἑγχάριοις Ἑλλησι” (*Diod.* 5.80.2). არ არის გამორიცხული, ამ შემთხვევაში საქმე გვექონდეს ჰომეროსის გავლენასთან, თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ დიოდოროსი საუბრობს არა ხუთ (როგორც ჰომეროსი), არამედ ოთხ ხალხზე. გარდა ამისა, იგი კ. კრეტის მოსახლეობას შორის არ ასახელებს აქაველებს. ასევე, ჰომეროსისაგან განსხვავებით, მესამე არაბერძნულ ელემენტად წარმოგვიდგებიან არა კიდონიელები, არამედ μυγᾶδαν βάρβαρον, რომელნიც, ფ. შახერმაიერის აზრით, შეიძლება დავაკავშიროთ „ზღვის ხალხებთან“.¹ ჰომეროსთან კრეტაზე მოსახლე არაბერძნული ტომები არ მონაწილეობენ ტროას ომში არც აქაველებისა და არც ტროელების მხარეს, ხოლო ტროელთა მოკავშირე პელასგები არიან არა საბერძნეთიდან, არამედ მცირე აზიაში არსებული დასახლება „ლარისადან“ (*Il.* 2.846). პელასგთა სახელთან არის ასევე დაკავშირებული აქილეუსის სამშობლო, რომელსაც ჰომეროსი მოიხსენიებს „პელასგიკურ არგოსად“ (τὸ Πελασγικὸν Ἄργος) (*Il.* 2.681), თუმცა მისი ბინადარი: ჰელენები, აქაველები და მირმიდონელები (და არა პელასგე-

¹ Schachermeyr 1983, 340.

ბი) სხვა დანაელებთან ერთად იბრძვიან ტროელთა წინააღმდეგ. როგორც ჩანს („ილიადასა“ და „ოდისეას“ მიხედვით), მიკენურ საბერძნეთში კვლავ აღინიშნებოდა წინაბერძულ ტომთა დასახლებები, მაგრამ ისინი ჰომეროსის ეპოსში არ არიან მკვეთრად გამოიჯნულნი ბერძენებისაგან (აქაველების, არგიველების, დანაელებისაგან), რამაც შეიძლება გვაფიქრებინოს, რომ მოცემული პერიოდისათვის ისინი უკვე ასიმილირებულნი იყვნენ ბერძენთა მიერ, თუმცა ამ ხალხთა წინაბერძნული სახელწოდებები კვლავ განაგრძობდა ფუნქციონირებას. შემდგომი პერიოდის ანტიკური წყაროები აღრმავებენ მოცემულ თემას და მოგვითხრობენ იმის შესახებ, თუ როგორ იკავებდნენ ბერძნები სხვადასხვა ტერიტორიას ადგილობრივი მოსახლეობის ასიმილაციის შედეგად. თუკი ჰომეროსთან ეგეიდის მრავალ კუნძულზე, მცირე აზიის დასავლეთ სანაპიროზე არაბერძნული ტომები მოსახლეობენ, მოგვიანო პერიოდის ბერძენი ავტორებისათვის აღნიშნულ რეგიონებში უკვე ცნობილია საკმაოდ ძლიერი ბერძნული დასახლებები (Hdt. 6.137; 1.142,149; Strab. 13.3.5; Eurip. *Ion.* 74; Vitr. 6.1; Mela. 1.90; Ptol. 5.2.6; Vell. 1.4.1).

ილიონთან საბრძოლველად მისული ბერძნების მოწინააღმდეგედ ჰომეროსის ეპოსში წარმოგვიდგება არა რაღაც ეთნიკური ერთიანობა, არამედ სხვადასხვა ხალხის გაერთიანება, რაც ნათლად ჩანს აგამემნონის სიტყვაში ჯარების გამოცდისას, როდესაც იგი აქაველთა საერთო ლაშქარს უპირისპირებს ტროელებსა და მათ მოკავშირეებს:

„აქაველთ ძენი მეტნი ვართ, ვამბობ,
ტროელებზე, რომლებიც ქალაქში მოსახლეობენ, მაგრამ
მოკავშირედ
ჰყავთ მრავალი ქალაქიდან მოსული შუბოსანი ვაჟკაცები“
(*Il.* 2.129-131).

ტროელთა ჩამოთვლისას ჰომეროსი ერთმანეთისაგან განარჩევს, ერთი მხრივ, ტროადაში მცხოვრებ ხალხებს: საკუთრივ

ტროელებს, დარდანელებს, ტროელებს ძელიიდან, ადრასტიელ-ებს, ხალხებს პერკოტედან, პრაქტიონიდან, სესტოსიდან, აბიდ-ოსიდან, არისბედან, მეორე მხრივ კი, მათ მოკავშირეებს: პელას-გებს, თრაკიელებს, კიკონებს, პეონიელებს, პაფლაგონიელებს, ჰალიძონებს, მისიელებს, ფრიგიელებს, მეონიელებს, კარიელ-ებს, ლიკიელებს, რომელთა შორის პეონიელები, ჰალიძონები, ფრიგიელები, ლიკიელები მოხსენიებულნი არიან, როგორც „შო-რეული“ მხარეებიდან მოსულნი (II. 2.849, 857, 863, 877). ჰომე-როსი „ხომალდთა კატალოგში“ არ ასახელებს ლელეგებსა და კავკონებს, თუმცა სხვა ადგილას ისინი ტროელთა მოკავშირე-ბად ითვლებიან (II. 10.428-31).

ეგეიდაში მოსახლე არაბერძნულ ტომებს შორის ანტიკური ხა-ნის ავტორები გამორჩეულად ასახელებენ პელასგებს (**Πελασγοί**), რომელთაც მნიშვნელოვანი როლი შეასრულეს ელადის ისტორი-აში.² ინფორმაცია პელასგთა შესახებ ჩნდება ჩვენამდე მოღწეულ პირველსავე მნიშვნელოვან ბერძნულ წყაროში – ჰომეროსის ეპ-ოსში („ილიადაში“ პელასგები მოხსენიებულნი არიან ხუთჯერ: II. 2.681, 840; 10.429; 16.233; 18.288, ხოლო „ოდისეაში“ – ერთხელ: Od. 19.177). როგორც თუკიდიდე ამბობს, დეკალიონის ვაჟის, ელინის, ხანამდე „κατὰ ἔθνη δὲ ἄλλα τε καὶ τὸ Πελασγικὸν ἐπὶ πλεῖστον ἄφ’ ἑαυτῶν τῆν ἐπαυσμίαν παρέχεσθαι“ (Thuk. 1.3).³ ბერ-ძენ და რომაელ ავტორთა გადმოცემით, პელასგები გავრცელე-ბულნი იყვნენ თითქმის მთელ ეგეოსის ზღვის აუზში. აღმოსავ-ლეთით საზღვარს წარმოადგენდა მცირე აზიის სანაპირო, სამ-ხრეთით – კუნძული კრეტა, ჩრდილოეთით – ჩრდილო-დასავ-ლეთ თრაკია, მაკედონია. მათ ასევე ვეცნობით, როგორც აპენი-ნის ნახევარკუნძულის ბინადართ. ამ შემთხვევაშიც პელასგთა

² Lochner-Hüttenbach 1960.

³ „მას (ელადას) ცალკეული ხალხები, როგორც სხვები, ასევე პელასგები, აძლევდნენ სახელწოდებას.“

მიერ დასახლებული ტერიტორია საკმაოდ დიდი მოცულობისაა: იგი გადაჭიმულია მდინარე პოს შესართავიდან უმბრიისა და კამპანიის გავლით ბრუტიუმისაკენ. სტრაბონი იმოწმებს რა ანტიკური პერიოდის პოეტებსა თუ მწერლებს, პელასგთა შესახებ ამბობს: „რაც შეეხება პელასგებს, თითქმის ყველას მიაჩნია, რომ რომელიღაცა უძველესი ტომი ამ სახელით გავრცელდა მთელ საბერძნეთში, განსაკუთრებით კი, ეოლიელებსა და თრაკიელებს შორის“ (Strab. 5.2.4). გადმოცემის მიხედვით, პელასგთა ტომი ბინადრობდა ატიკაში (Hdt. 2.55; 7.44; 6.137; Strab. 9.1.18; Paus. 1.27.3; Arist. *Polit*; Thuk. 2.17.2), ბეოტიაში (Strab. 12.3.2), თესალიაში (არგოსში), რადგან ზოგიერთი ბერძნული წყარო თესალიასა და არგოსს პელასგთაგან მოიხსენიებს (*Il.* 2.681; Apolod. E.6.15; App. Rhod. 1.14.580; 2.1239; 3.1323; 4.243; Aesch. *Suppl.* 253-258; Seneca. *Med.* 237-39; Eurip. *Med.* 691, 1248; Theokr. 15.142). ჩვენამდე მოღწეული ანტიკური წყაროების მიხედვით, კ. კრეტა, ლემნოსი, ლესბოსი და იმბროსიც ოდესღაც პელასგებით ყოფილა დასახლებული (Hdt. 6.137; Hom. *Od.* 19.177; Diod. Sic. 5.81; Diod. 5.80.2). როგორც ჩანს, პელასგები თავდაპირველად ბალკანეთის ნახევარკუნძულზე, კონტინენტურ საბერძნეთში (კერძოდ, არკადიაში) მოსახლეობდნენ (Paus. 8.1.4; 8.1.16), ბერძნულ ტომთა აღმავლობის შემდეგ კი თითქმის მთელ ეგეოსის ზღვის აუზს მოეფინნენ.

ანტიკურ წყაროთა მიხედვით, პელასგები ბარბაროსებად წარმოგვიდგებიან: „τὸ Πελασγικὸν ἔθνος ἔβη βάρβαρον“ (Hdt. 1.58).⁴ მიუხედავდ იმისა, რომ ჰომეროსთან არგოსი პელასგიკურია (*Il.* 2.681) და ანტიკური პერიოდის მწერლები თუ პოეტები პელასგთა სამშობლოდ ძირითადად საბერძნეთს ასახელებენ (სტრაბონი, პავსანიასი, თუკიდიდე, აპოლოდოროსი, ესქილე...), „ილიადაში“ ისინი მცირე აზიის სანაპიროდან არიან მოსულნი ტროელთა და-

⁴ „პელასგური ტომი იყო ბარბაროსული.“

სახმარებლად (*Il.* 10.428-31). შესაძლოა, ელინებთან დაპირისპირების შემდეგ პელასგთა ერთი ნაწილი კრეტიდან ანატოლიაში გადასახლდა. მათი მცირე აზიაში დამკვიდრება მიეწერება იმ გადმოსახლებას, რომელსაც ადგილი ჰქონდა ტროას ომამდე (*Strab.* 12.8.5). ალბათ, ამ ფაქტმა გამოიწვია დასავლეთ მცირე აზიაში პელასგური დასახლების (ლარისა) გაჩენა, რომელსაც ჰომეროსი „ილიადაში“ მოიხსენიებს (*Il.* 2.840-43). სავარაუდოდ, ბერძნულ ტომთა აღმავლობის შემდეგ პელასგები აპენინის ნახევარკუნძულზეც გადავიდნენ, სადაც ადგილობრივ აბორიგენებთან ერთად იბრძოდნენ ბარბაროსი სიკელების წინააღმდეგ (*Dion. Halik.* 1.17.26; *Diod. Sic.* 7.11-13; *Verg.* 8.600-03; *Dion. Perieg.* 344, 347, 490, 686, 870).

შეიძლება ითქვას, რომ პელასგი ხალხი გარკვეული პერიოდის განმავლობაში ფართოდ იყო გავრცელებული ეგეოსის ზღვის აუზში და მნიშვნელოვან ძალასაც წარმოადგენდა, მაგრამ მას შემდეგ, რაც ელინები გაძლიერდნენ და თავიანთი ჰეგემონიის ქვეშ მოაქციეს ეგეიდაში მცხოვრები სხვა ხალხები, თანდათანობით მოხდა პელასგთა ასიმილაცია და ისტორიული ასპარეზიდან განდევნა (*Thuk.* 1.3). ამასთანავე, პელასგთა ერთი ნაწილი, როგორც ჩანს, დროთა განმავლობაში იმდენად შეერწყა ბერძნებს, რომ განსაზღვრული პერიოდიდან ისინი ბერძენთა წარმოდგენაში უკვე ელინურ ტომად აღიქმებოდნენ, ხოლო „პელასგები“ ზოგიერთ შემთხვევაში გამოიყენებოდა ბერძენთა აღმნიშვნელ ერთ-ერთ ტერმინად ისევე, როგორც „არგიველები“, „აქაველები“, „დანაელები“. ალბათ, სწორედ ამიტომ, ბერძენი მწერლები თუ პოეტები (ძირითადად მხატვრულ ლიტერატურაში) პელასგებად მოიხსენიებენ იმ ტომებსა და გმირებს, რომლებიც, ტრადიციის მიხედვით, ბერძნებს წარმოადგენენ (*Nauk. frag.* 230; *Hdt.* 2.51; *App. Rhod.* 1.14.906; 2.50, 1229, 1323; 4.243; *Strab.* 13.3.2; *Ovid. Met.* 7.133; *Seneca. Med.* 237-39).

პელასგთა გარდა ანტიკური წყაროები კარგად იცნობენ თრაკიელებს, მისიელებსა და ფრიგიელებს. თრაკიელები (**Θρακίη**) ჰომეროსის ეპოსში ტროელთა მოკავშირეები არიან (*Il.* 2.844). მიუხედავად თრაკიული ტომების სიმრავლისა, ჰომეროსთან მხოლოდ ორია მოხსენიებული: სინტიები – კუნძულ ლემნოსზე და კიკონები – თრაკიაში. სხვა ბერძენი ავტორები თრაკიელ ხალხთა შორის ასახელებენ: გეტებს, ტრავსებს, ჰაიტებს, კიკონებს, ბისტონებს, საპაიებს, დერსაიებს, ელონებს, სატრებს (*Hdt.* 2.167; 5.3; 7.110-111), ისტრიელებს, (*Apold. frag.* 119; *Skymn.* 390), მისიელებს, ფრიგიელებს, დოდონებს, ბრიგებს, მაგდონებს, ბებრიკებს, მედოვაფინებს, ვიფინებს, ფინებს, მარიანდინებს (რომელთაც, მისიელების გარდა, დატოვეს ევროპა და აზიაში გადავიდნენ), ასევე ოდრისებს (*Strab.* 7.47a) და სინტიებს, რომლებიც კუნძულ ლემნოსზე ცხოვრობდნენ (*Strab.* 7.3.2; 7.45.47). ანტიკურ წყაროთა მიხედვით, ეგეოსის ზღვის კუნძულები: სამოთრაკია, თასოსი, ნაქსოსი, იმბროსი, ლემნოსი, კოსი და ლესბოსი უწინ თრაკიელებით იყო დასახლებული, რომლებიც ამ კუნძულების მოსახლეობის ძირითად ნაწილს შეადგენდნენ (*Strab.* 10.2.17). თავდაპირველად ეს ტომი ევროპაში ბინადრობდა (*Hdt.* 7.20; 8.185). როდესაც ისინი აზიაში გადავიდნენ, ბითონები ერქვათ, ძველად კი, როგორც თვითონ ამბობენ, სტრიმონები რქმევიათ, რადგან მდინარე სტრიმონთან ცხოვრობდნენ, საიდანაც ისინი ტევკრებმა და მისიელებმა განდევნეს (*Hdt.* 7.75).

მისიელები (**Μυσίαι**), ანტიკური პერიოდის წყაროებზე დაყრდნობით, მოსახლეობდნენ მცირე აზიაში ლიდიელთა, ფრიგიელთა და ტროელთა მეზობლად (*Strab.* 7.3.2; 12.4.5; *Paus.* 9.8.14). ეს ტომი ჰომეროსის „ილიადაში“ ტროელთა მოკავშირეებს შორის მოიხსენიება (*Il.* 2.858). მათი წარმოშობის შესახებ განსხვავებული ცნობები გვაქვს. სტრაბონი მისიელებს, რომლებიც ისტროსის ორივე მხარეს მოსახლეობდნენ, თრაკიულ ტომს

მიაკუთვნებს. მათგან წარმოიშვნენ ის მისიელები, რომლებიც შემდეგ ლიდიელთა, ფრიგიელთა და ტროელთა შორის ბინადრობდნენ. სხვათა აზრით, მისიელები უწინ ლიდიელები იყვნენ, ხოლო მისიელები ეწოდათ წიფლის ხის (mysos) მიხედვით. განსაზღვრული პერიოდის განმავლობაში ეს ტომი ბინადრობდა ოლიმპოსის ირგვლივ. მას შემდეგ, რაც ფრიგიელები გადმოვიდნენ თრაკიიდან და აქ დასახლდნენ, მისიელები გადასახლდნენ ლიდის მახლობლად (Strab. 12.8.3). როგორც ჩანს, მისიელებს ოდითგანვე მეგობრული დამოკიდებულება ჰქონდათ ტროელებთან, რასაც ადასტურებს ჰეროდოტოსი: „... მისიელებისა და ტევკრების⁵ ჯარმა, რომელიც ჯერ კიდევ ტროას ომამდე გაემართა ბოსფორზე გავლით ევროპაში, დაიპყრო ყველა თრაკიელი, დაეშვა იონიის ზღვამდე, ხოლო სამხრეთით მდინარე პენიოსამდე მიაღწია“ (Hdt. 7.20). მისიელები ასევე კარიელებისა და ლიდიელების ახლო მონათესავენიც უნდა ყოფილიყვნენ, რადგან „ამბობენ, რომ ლიდოსი და მისოსი კაროსის ძმები არიან“ (Hdt. 1.171).

ანტიკურ წყაროთა მიხედვით, ფრიგიელები (**Φρύγες**) არიან იგივე ბრიგები, ერთ-ერთი თრაკიული ტომი, რომელიც თავდაპირველად ევროპაში ბინადრობდა, ხოლო აზიაში გადასვლის შემდეგ მათ მიწა-წყალთან ერთად სახელიც გამოიცვალეს – დაირქვეს ფრიგიელები (Hdt. 7.73; Strab. 7.3.2). როგორც ჩანს, დროთა განმავლობაში ფრიგიელები გადავიდნენ თრაკიიდან ტროაში, დაიპყრეს იგი და თვითონ დასახლდნენ ამ ტერიტორიაზე, რის გამოც მოგვიანებით ტროას ფრიგიასაც უწოდებდნენ (Strab. 10.3.22). ესანთოს ლიდიელი გვაცნობებს, რომ ფრიგიელები ტროას ომის შემდეგ მოვიდნენ ევროპიდან (პონტოს მარცხენა სანაპიროდან) (Strab. 14.29), თუმცა, ჰომეროსის მიხედვით, ტროელთა მოკავშირე ფრიგიელთა ჯარი უკვე ტროას ომის დროს არ-

⁵ ტევკრები, ანტიკურ წყაროთა მიხედვით, იგივე ტროელები არიან (Hdt. 5.94, 122).

ის მოსული „შორეული ასკანიიდან“ (II. 2.862). გარდა ამისა, საყურადღებოა „ილიადაში“ მოხსენიებული ფრიგიელები, რომლებიც „ბრძოლად იწევდნენ სანგართოსის სანაპიროსთან“ (II. 3.188-89). როგორც ჰეროდოტოსი გვაცნობებს, ფრიგიელები ლიდეელთა აღმოსავლეთით ცხოვრობენ, მათ მეზობლად არიან კაპადოკიელები, რომელთაც სირიელებსაც უწოდებენ, შემდეგ კი – კილიკიელები და არმენიელები. მიდიის საგამგებლოსა და ლიდიას შორის საზღვარს წარმოადგენს მდინარე ჰალისი, რომელიც არმენიის მთებიდან გამოსულ კილიკიაზე მიედინება, ხოლო ქვემოთ, მის მარჯვნივ სახლობენ მათიენები, მეორე მხარეს კი – ფრიგიელები (Hdt. 5.49). ესე იგი, ანტიკური პერიოდის ავტორები ფრიგიას უკვე მცირე აზიაში მოიაზრებენ (Strab. 7.12.12; 12.4.1; 12.8.1; Xen. 1.2.6; 4.4.24; 5.6.24; 9.7), თუმცა ჯერ კიდევ საკამათოა დროის შუალედი, როდესაც მოხდა ფრიგიელთა გადასახლება ევროპიდან აზიაში.

ეგეოსის ზღვის აუზში მოსახლე არაბერძნული წარმოშობის ტომთაგან კარიელებზე, ლელეგებზე, ლიკიელებზე, ლიდეელებზე, ტროელებზე შედარებით მცირე და ბუნდოვანი ინფორმაცია გვაქვს.

კარიელებსა (**Κῆρες**) და ლელეგებს (**Λέλεγες**) განსაკუთრებით ახლო ნათესაური დამოკიდებულება უნდა ჰქონოდათ (Paus. 1.39.6). ანტიკურ წყაროებში მათ ვხვდებით ეგეოსის ზღვის კუნძულებზე (კ. კრეტა, ქიოსი), კონტინენტზე (იონია, ბეოტია, მილასა, მილეტოსი), ტროადაში. ჰომეროსთან ეს ტომები ტროელების მოკავშირეები არიან (II. 10.428-31), თუმცა პოეტი ლელეგებს არ ასახელებს ტროელთა მოკავშირეების „კატალოგში“. ამ ფაქტს სტრაბონი შემდეგნაირად ხსნის: „ჰომეროსმა „კატალოგში“ ლელეგები იმიტომ გამოტოვა, რომ მათი რაზმი არ ჩათვალა იმდენად მნიშვნელოვნად, გამორჩევით დაესახელებინა, ან კიდევ იმიტომ, რომ ლელეგები მან ქვეშერდომთა შორის დაასახელა, გა-

ითვალისწინა რა მათი ახლო ნათესაობა“ (Strab. 21.85). აქედან გამომდინარე, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ტროელებსა და ლელეგებს შორის მჭიდრო ნათესაური კავშირი არსებულა. ლელეგთა შესახებ ერთ-ერთი უძველესი ცნობა ეკუთვნის ჰესიოდეს, რომლის მიხედვით,

„ოდესღაც ლელეგი ხალხის წინამძღოლი იყო ლოკროსი,
ისინი კრონიდმა ზევსმა, რომელიც უკვდავ აზრთა (საქმეთა)
მცოდნეა,

როგორც დედამიწიდან რჩეული ხალხი, დევკალიონს გადასცა“
(Hesiod. frag. 142.3. Pauls).

როგორც ჩანს, კარიელები და ლელეგები თავდაპირველად კუნძულებზე ცხოვრობდნენ, ხოლო მათი კონტინენტზე დასახლება სხვადასხვა ფაქტორს უნდა გამოეწვია. ჰეროდოტოსი ამ ორ ტომს ერთმანეთთან აიგივებს. მისი აზრით, კარიელები, რომლებიც ძველად ლელეგებად იწოდებოდნენ, მინოსის ქვეშევრდომები იყვნენ და კონტინენტზე კუნძულებიდან მოვიდნენ, რადგან კრეტიდან ისინი დორიელებმა და იონიელებმა გამოაძევეს. თვით კარიელები არ ეთანხმებიან კრეტელებს და ამტკიცებენ, რომ კონტინენტზე ოდითგანვე ბინადრობდნენ. ამის დასასაბუთებლად მიუთითებენ მილასაში ზევსის საკურთხეველზე, სადაც მონაწილეობენ აგრეთვე კარიელთა ძმები – მისიელები და ლიდიელები (Hdt. 1.171). პავსანიასის მიხედვითაც, კარიელები კრეტიდან არიან, ისინი ოინიპოსის მეფობისას აბანტებთან და ევბეელებთან ერთად კუნძულ ქიოსზე დასახლდნენ (Paus. 7.3.7; 7.4.9). სტრაბონის მიხედვით, უწინ კარიელები და ლელეგები იონიაშიც სახლობდნენ, მაგრამ იონიელებმა შეავიწროვეს ისინი და თვითონ დაეუფლნენ ამ ქვეყანას, თუმცა უფრო ადრე ტროას დამპყრობლებმა განდევნეს ლელეგები იდას მახლობლად მდებარე ტერიტორიიდან. სხვა შემთხვევაში კი ისტორიკოსი ლელეგებს ბეოტიის ბარბაროსულ მოსახლეობად მიიჩნევს, რომელიც აიონების,

ტემიკებისა და გიანტების გვერდით ბინადრობდა (Strab. 9.2.3). მათი ისტორიული ასპარეზიდან გაუჩინარების შესახებ სტრაბონი გვაცნობებს, რომ ლელეგები ოდითგანვე წარმოადგენდნენ სხვადასხვა ტომის ნარევს, რის გამოც ეს ხალხი გადაშენდა (Strab. 6.7.2).

ეგეოსის ზღვის აუზში მოსახლე არაბერძენ ხალხს წარმოადგენენ ლიკიელებიც (**Λύκιοι**). როგორც ჩანს, უწინ მათ ტერმილები ერქვათ, ხოლო ლიკიელები ეწოდათ ლიკოსის, პანდიონის ძის, მიხედვით (Hdt. 1.173). „ილიადაში“ ლიკიელებს მნიშვნელოვანი ადგილი უკავიათ. ჰომეროსი მათ ტროელების მოკავშირეთა შორის მოიხსენიებს (*Il.* 10.428-31). ასევე პოეტი მათ არაერთგზის ასახელებს ტროელებსა და დარდანელებთან ერთად (*Il.* 8.173). უკვე „ილიადადან“ ვიგებთ, რომ უწინ ლიკიაში საბერძნეთიდან გადმოსახლებას ჰქონია ადგილი. გლავკოსი და სარპედონი სწორედ ამგვარი გადმოხიზნული გმირის, ბელეროფონტესის, შთამომავლები არიან. პოემის მიხედვით, ლიკიელებს ტროადის ფარგლებში უნდა ჰქონოდათ დასახლებები (*Il.* 4.101; 5.105, 173). ეს ტომი ანტიკურ წყაროებში კუნძულ კრეტაზე მოსახლე სხვა ბარბაროსთა შორის არის მოხსენიებული (Hdt. 1.173). ჰეროდოტოსი ლიკიის მოსახლეობაში ორ ფენას გამოყოფს: ავტობთონურს (მილიები, ანუ სოლიმები) და ეგეოსურ-მინოსურს (ტერმილები) (Hdt. 1.173). ჰომეროსის მიხედვით, მათ შორის მტრული დამოკიდებულება ყოფილა. როგორც ჩანს, დროთა განმავლობაში ლიკიაში სოლიმებმა დაკარგეს უპირატესობა, რადგან ბელეროფონტესმა „*δέσπερον αὐτῶν Σιλόμιοισι μαχίσατο κινδάλιμοισι*“ (*Il.* 6.184).⁶ ტროას ომის ეპოქამდე ლიკიაში წამყვანი ადგილი, სავარაუდოდ, სწორედ ეგეოსურ ტომებს ეჭირათ და, აქედან გამომდინარე, ტროელთა მოკავშირე ლიკიელები ალბათ ეგეოსურ ტომად უნდა მივიჩნიოთ.

⁶ „გაილაშქრა ბრძოლაში განთქმულ სოლიმთა წინააღმდეგ.“

ანტიკურ წყაროთა მიხედვით, ძველად ლიდიელები (**Λυδοί**) მეიონებად მოიხსენიებოდნენ, ხოლო შემდეგ სახელი გამოიცვალეს ატიისის ძის, ლიდოსის, მიხედვით (Hdt. 1.10, 1.29, 1.94). ჰომეროსის ეპოსში მეონიელები (ანუ ლიდიელები) ტროელთა მოკავშირეები არიან (Il. 2.867). საინტერესოა სტრაბონის ცნობა იმის შესახებ, რომ მეონია (ანუ ლიდია) უწინ აზიად (ასიად) იწოდებოდა (Strab. 13.4, 13.8). ლიდიელთა დასახლებას ვხვდებით თებეს დაბლობზე. ეს ტომი მოსახლეობდა სარდემიც, ემეზობლებოდა ფრიგიელებს (ისინი ლიდიელთა აღმოსავლეთით ბინადრობდნენ) და იონიელებს (Hdt. 1.172). ლიდიელებს მისიელებთან და კარიელებთან ნათესაური კავშირი უნდა ჰქონოდათ, რადგან, გადმოცემის მიხედვით, ლიდოსი და მისოსი კაროსის ძმები იყვნენ (Hdt. 1.172).

ტროელებს (**Τρῶες**) მნიშვნელოვანი ფუნქცია აკისრიათ „ილიადაში“. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, მათ შორის ჰომეროსი ასახელებს საკუთრივ ტროელებს, დარდანელებს, ტროელებს ძელიდან, ადრასტიელებს, ხალხებს პერკოტედან, პრაქტიონიდან, სესტოსიდან, აბილოსიდან, არისბედან (Il. 2.816-844). სტრაბონი გვაცნობებს, რომ მოგვიანებით მოხდა ცვლილებები: კიდიკოსის ირგვლივ ტერიტორია დაიკავეს ფრიგიელებმა, აბილოსი – თრაკიელებმა, თებეს დაბლობი – ლიდიელებმა, რომლებიც მაშინ მეიონებად იწოდებოდნენ, სხვა მიწები კი დაიპყრეს ტრერებმა, თრაკიულმა ტომებმა (Strab. 13.1.8). ჰეროდოტოსის მიხედვით, მოგვიანებით ტროადაში დასახლდნენ ეოლიელი ბერძნები (რის გამოც ტროა ეოლიადაც მოიხსენიებოდა (Strab. 13.2.4)), ხოლო ქვეყნის ცენტრალურ ნაწილში, რომელსაც ისტორიკოსი Ἰλιάς-ს უწოდებს – ტევკრები (Hdt. 2.118-120; 5.94, 122). ტროელებს ნათესაური კავშირი უნდა ჰქონოდათ ზოგიერთ ეგეოსურ ტომთან (Il. 21.85; Strab. 13.3.1). მათ მოკავშირეებად გვევლინებიან ძირითადად საბერძნეთიდან და ეგეოსის ზღვის კუნძულებიდან გად-

მოსახლებული წინაბერძნული ხალხები. ამასთანავე, ჰომეროსის ეპოსში დადასტურებულ საკუთარ სახელთაგან რამდენიმე აღინიშნება B ხაზოვანით შესრულებულ თიხის ფირფიტებზე პილოსიდან,⁷ რაც შესაძლებლობას გვაძლევს, ვივარაუდოთ, რომ ძვ.წ. XIII საუკუნისათვის ტროას მჭიდრო კონტაქტები უნდა ჰქონოდა ეგეოსურ სამყაროსთან.

ეგვიდაში მოსახლე ზოგიერთი წინაბერძნული ტომის შესახებ ჩვენამდე თითქმის ფრაგმენტულმა ინფორმაციამ მოაღწია. მათ შორის შეიძლება დავასახელოთ კაკკონები, ჰალიძონები და ტირსენები.

კაკკონთა (**Κακκωνες**) ფუძემდებლად ითვლება კაკკონი. ჰავსანიასის ცნობით, თავდაპირველად მესენიაში მეფობდნენ პოლიკიონი, ლელეგის ვაჟი და მესენა, პოლიკიონის ცოლი. მესენას მმართველობისას ელევსინიდან მოვიდა კაკკონი, კელენეს ვაჟი, რომლის მიხედვითაც ადგილობრივ მოსახლეობას კაკკონები ეწოდათ (Paus. 4.2.5). კაკკონებს, პელასგთა მსგავსად, მიიჩნევდნენ არკადიულ მომთაბარე ტომად (Strab. 8.3.17). მათ „ილიადას“ X სიმღერაში ვხვდებით ტროელთა მოკავშირეებს შორის (Il. 10.429). ეს ტომი მცირე აზიაში საბერძნეთიდან უნდა გადმოსახლებულიყო, რადგან კაკკონთა თავდაპირველი გავრცელების ადგილად ითვლება ელიდა (Strab. 8.3.17). ასევე არსებობს მოსაზრება, რომ კაკკონები წარმოშობით ჰაფლაგონიიდან არიან, რადგან ჰაფლაგონიაში, მარიანდინების მეზობლად, ძვ.წ. I საუკუნეშიც ბინადრობდა კაკკონიტების ტომი (Strab. 8.3.17). ისინი, ლელეგთა მსგავსად, საკმაოდ ადრე გადაშენებულან, თუმცა უწინ მრავალ ადგილას ცხოვრობდნენ (Strab. 6.7.2).

ჰალიძონები (**Ἁλιζωνες**) ჰომეროსის ეპოსში ტროელთა დასახმარებლად არიან მოსულნი “შორეული ალიბედან, სადაც ვერცხლის სამშობლო არის” (Il. 2.856-57). ეს ტომი, როგორც სტრა-

⁷ Glotta 41. 173, 197, 251.

ბონი გვაცნობებს, თავდაპირველად ხალიბებად (ხალდეები) ან ალიბებად იწოდებოდა, თუმცა ზოგიერთი მწერალი ცვლის ჰომეროსის ტექსტს და „ჰალიძონების“ ნაცვლად წერს „ალიძონებს“, „ამორძალებს“ ისევე, როგორც ალიბეს უწოდებენ ალოპეს, ალობეს (Strab. 12.320-21). ჰალიძონების შესახებ ანტიკურ წყაროებში მწირი ინფორმაციაა შემონახული. ამ ტომს ეფოროსი ათავსებს მისიას, კარიასა და ლიდიას შორის, კიმესთან ახლოს. როგორც ჰეკატაიოსი „დედამიწის აღწერაში“ გვაცნობებს, ქალაქ ალადიასთან მიედინება მდინარე ოდრისი. მართალია, ალადია უკვე გაუკაცრიელებულია, მაგრამ თვით ალიძონები მოსახლეობენ სხვადასხვა ადგილას (ოდრისის სანაპიროზე). მანეკრეტის მიხედვით („ჰელესპონტის აღწერა“), მირლეის ოლქის მახლობლად აღმართულია მთათა კომპლექსი, სადაც ბინადრობს ჰალიძონთა ტომი, ხოლო „ალოპასა“ თუ „ალობას“ ადგილმდებარეობის შესახებ ავტორი არაფერს გვეუბნება (Strab. 12.3.24). ზოგიერთ ანტიკურ წყაროზე დაყრდნობით კი, ხალიბები პონტოს მახლობლად მოსახლეობენ (Schol. Hom. II. 2.856), სადაც ისინი ევბეის სოფელ ხალიბიუმიდან მოსულან (Schol. Bernensia, Verg. Georg. 1.58).

ჰომეროსის ეპოსში დადასტურებულ არაბერძენ ხალხთა გარდა ანტიკური წყაროები ასევე მოიხსენიებენ ტირსენებს (**Τυρσηοί**), რომელთა ეპონიმს წარმოადგენს ტირსენოსი (Τυρσηός), ლიდიელთა მეფის, ატისის, ვაჟი (Hdt. 1.94). ანტიკურ ავტორთა ინფორმაცია ტირსენთა შესახებ არ არის მრავალფეროვანი. სტრაბონის მიხედვით, ტირსენია იწყება ტიბრისიდან და მთავრდება იმ მთებთან, რომლებიც არტყია მას ლიგურიიდან ადრიატიკის ზღვამდე. რომაელები ტირსენებს უწოდებენ ეტრუსკებსა და ტუსკებს, ხოლო მათ ბერძნებმა ასე შეარქვეს ატისის ვაჟის, ტირსენოსის, მიხედვით (Strab. 5.2.2). ამ ტომს ხშირად აიგივებენ პელასგებთან, უკავშირებენ ლიდიელებს, მაგ., როგორც თუკიდიდე აღნიშნავს, ნახევარკუნძულ ათოსზე მოსახლეობენ ორენოვანი ბარბარო-

სული ტომები, მათ შორის კი „τὸ δὲ πλεῖστον Πελασγικόν, τῶν καὶ Ἀἰγύπτου ποτε καὶ Ἀθῆνας Τυρσηῶν οἰκησάντων“ (Thuk. 4.109.4).⁸ სოფოკლეს დრამაშიც „ინაქოსი“ ინაქოსი მბრძანებლობს ტირსენ პელასგებს (Τυρρήνοισι Πελασγοῖς) (1.25.5). ტირსენთა და პელასგთა გაიგივების მოწინააღმდეგენი არიან ჰეროდოტოსი (Hdt. 1.57) და დიონისიოს ჰალიკარნასელი. დიონისიოსის მიხედვით, „ყველა ცდება, ვინც დარწმუნებულია, რომ ტირსენები და პელასგები ერთი და იგივე ხალხია,“ ტირსენები ასევე არ წარმოადგენენ ლიდიელთა კოლონიას, რადგან ისინი არ საუბრობენ ერთსა და იმავე ენაზე, არც მსგავსი კანონები და ცხოვრების სტილი აქვთ. ტირსენებს არ სწამთ იმავე დემეტების, რომლებსაც ლიდიელები სცემენ თაყვანს, ისინი ლიდიელებისაგან უფრო განსხვავდებიან, ვიდრე პელასგებისაგან (Dion. Halik. 1.29; 1.30.1).

წინაბერძნული ტომების განსახლებას ბრინჯაოს ხანის ეგეიდაში სერიოზულად და დიფერენცირებულად უნდა მივუდგეთ, რადგან, შესაძლებელია, ბერძენთა ამ ტერიტორიაზე შესვლასა და მიკენურ ეპოქას შორის მოხდა ხალხთა გარკვეული გადასახლებები. აქედან გამომდინარე, სავსებით დასაშვებია, ეგეიდაში დასახლებულ ბერძენებს ძველი ვითარების აღსანიშნავად გამოეყენებინათ ტომთა ის სახელწოდებები თუ გეოგრაფიულ პუნქტთა აღნიშვნები, რომლებიც მათთვის იყო ცნობილი. ამიტომ დღეს მეცნიერებაში დავას იწვევს ანტიკურ ავტორთა ცნობები ლეგენდარული ეპოქის ეგეიდაში მოსახლე არაბერძენ ხალხებსა თუ ტომებზე. სხვადასხვა მოსაზრება არსებობს იმის შესახებ, თუ რეალურად რომელი ეპოქის ვითარებას ასახავს ტროას ომის ისტორია – ბრინჯაოს ხანისას თუ შედარებით გვიანი პერიოდისას.⁹

დღემდე პრობლემატურ საკითხად ითვლება ჰომეროსის ეპოსში თრაკიულ-ფრიგიულ ტომთა მოხსენიებაც. ტერმინ “თრაკიულ-

⁸ „ძირითადად არიან პელასგები, რომლებიც ოდესღაც ტირსენების სახელით ცხოვრობდნენ ლემნოსზე და ათენში.“

⁹ Latacz 1997, 31-32; გორდუზიანი 1970, 128, 155-56.

ების” უძველესი ფორმა დადასტურებულია ჰომეროსის ეპოსში: Ἀὐτὰρ Ἐρῖκας ἦγ' Ἀκάμας καὶ Πείροος ἦρας (II. 2.844),¹⁰ რაც იმ ფაქტზე მიგვითითებს, რომ უკვე ძვ.წ. II ათასწლეულის მეორე ნახევარში არსებობდა გარკვეული ურთიერთკავშირი თრაკიულ ტომსა და ეგეოსის ზღვის აუზში მოსახლე ხალხებს შორის. ვ. კულმანის აზრით, ტროას „კატალოგში” წარმოდგენილი მხარეები იყოფა ორ განსხვავებულ ენობრივ და კულტურულ ზონად: ერთი – ჩრდილო ილირიულ-თრაკიულ-ფრიგიული, რომელიც გადაჭიმულია თრაკიელებიდან აღმოსავლეთ ანატოლიამდე ტმოლოსის დასავლეთით, ხოლო მეორე – სამხრეთული, ე.წ. ანატოლიური, რომელიც მეიონების (ლიდიელების), კარიელებისა და ლიკიელებისაგან შედგება.¹¹ ილირიულ-თრაკიული მოდგმის ხალხები ძვ.წ. II ათასწლეულის დასასრულს დაიძრნენ ბალკანეთიდან სამხრეთისაკენ, ესე იგი, ეს ორი ზონა უნდა შექმნილიყო ძვ.წ. XII საუკუნის დასასრულსა და XI საუკუნის დასაწყისში. აქედან გამომდინარე, მკვლევარის ვარაუდით, შეუძლებელია, ილირიულ-თრაკიულ-ფრიგიული ტომები ტროას ომის დროს ყოფილიყვნენ დასახლებულნი ტროას გარშემო და, შესაბამისად, ჰომეროსი თავის ეპოსში აღწერს აღმოსავლეთ ანატოლიასა და პელოპონესოსში არსებულ იმ სიტუაციას, რომელიც შეესაბამება მისი ეპოქის გეოგრაფიულ-პოლიტიკურ მდგომარეობას (დაახლ. ძვ.წ. 700 წ.),¹² თუმცა ჰომეროსი სწორად გადმოგვცემს ისტორიულ ფაქტს, რომლის მიხედვითაც, ილიონის დაცემის შემდეგ ტროას ძალაუფლებისა და სიმდიდრის მემკვიდრენი გახდნენ ფრიგიელები (II. 18.285-95, 24.544). მართალია, ზოგიერთი მეცნიერი ცდილობს, ჰომეროსის ეპოსზე დაყრდნობით, ფრიგიელთა შემოსვლა მცირე აზიაში ძვ.წ. XIII საუკუნით დაათარილოს,¹³ მაგრამ ამ ვარაუდს ეწინააღმდეგება

¹⁰ „თრაკიელებს მოუძღოდნენ აკამანტი და გმირი პეიროოსი.“

¹¹ Kullmann 1999, 192.

¹² Kullmann 1999, 194.

¹³ Garstang and Gurney 1959, 107.

როგორც არქეოლოგიური აღმოჩენები, ასევე ბერძნული, ხეთური თუ ეგვიპტური წერილობითი დოკუმენტები, სადაც მინიშნებაც კი არ არის ფრიგიელებზე (ბრიგებზე). რ. გორდუზიანის აზრით, დასავლეთ მცირე აზიაში ტროას ომის შემდეგ ცვლილებები უნდა მომხდარიყო: გაქრა მრავალი ტომი, რომელიც ძვ.წ. II ათასწლეულში მოსახლეობდა, სამაგიეროდ ასპარეზზე გამოჩნდნენ ახალი ხალხები, რომელნიც ბერძენთა კოლონიზაციის დაწყებისას უკვე ანატოლიაში იყვნენ დამკვიდრებულნი. ამ დროისათვის წამყვანი ადგილი ეკავათ თრაკიული მოდგმის ტომებს და, როგორც ჩანს, დროთა განმავლობაში ძვ.წ. I ათასწლეულის დასაწყისის ტროადის მოსახლეობის ფანტაზიაში საკუთრივ თრაკიული წარმოშობის თქმულებათა გმირები თანდათანობით შეერწყნენ ძველი, სახელოვანი ტროას გმირებს. წყარო, რომელიც მიუთითებდა ტროას ომში მონაწილე ტროელებსა და მოკავშირეებზე, ძვ.წ. VIII საუკუნის ბერძენისათვის მთლად გასაგები ვეღარ იქნებოდა, რადგან მასში დასახელებული მრავალი ხალხი უცნობი იყო ელინებისათვის, ამიტომ „კატალოგში“ ამ „უცნობ“ ტომთა ადგილი იმ ხალხებმა დაიკავეს, რომლებიც ბერძენებს დახვდნენ აღნიშნულ ფარგლებში.¹⁴

რაც შეეხება თავად ანტიკურ წყაროთა ცნობებს მცირე აზიაში არსებულ არაბერძნულ ტომთა გაერთიანების შესახებ, შეიძლება ითქვას, რომ ისინი არ უნდა იყოს მოკლებული რეალურ საფუძველს. ბრინჯაოს ხანაში დასავლეთ მცირე აზიაში მდებარე ქვეყნების ლოკალიზაცია სამეცნიერო ლიტერატურაში გაურკვეველი და საკამათოა, თუმცა ხეთური დოკუმენტების ახლებურმა ინტერპრეტაციამ დასავლეთ მცირე აზიის ისტორიულ გეოგრაფიაზე სრულიად ახალი წარმოდგენები შეგვიქმნა.¹⁵ „KUR^{URU} Taruiša“-ს

¹⁴ გორდუზიანი 1970, 155-56.

¹⁵ Latacz 2001; Marazzi 1992; Steiner 1989.

ქვეყანა, რომელიც უნდა შეესაბამებოდეს ჰომეროსის ტროას,¹⁶ დღემდე ხეთურ ტექსტებში ერთხელაა მოხსენიებული, სახელდობრ, ხეთთა იმ 20 მოწინააღმდეგე მხარეთა სიაში, რომელთაგან ყველა აღნიშნულია ერთი განმაზოგადებელი ტერმინის ქვეშ – „KUR^{URU} Aššawa“.¹⁷ სიის დასაწყისი, რომელიც აღნიშნავდა მხარეს „[]uqqa“, სამწუხაროდ, დაკარგულია. მკვლევართა ის ნაწილი, ვინც სიის დასაწყისში ვარაუდობს ლუკას ქვეყანას (ლიკია), ტერმინ „Aššawa“-ში მოიაზრებს მცირე აზიის დიდ ნაწილს,¹⁸ ხოლო ვინც გულისხმობს „[Ard]uqqa“-ს, „Aššawa“-ში აერთიანებს დასავლეთ მცირე აზიას ცენტრალური ნაწილიდან ჩრდილოეთამდე.¹⁹ თავის მხრივ, ჰ. ბოსერტი ქვეყანა Aššawa-ს აიგივებს აზიასთან (Ασία).²⁰ უკვე თუთმოს III-ის მმართველობისას (ძვ.წ. 1490-1436), როდესაც კუნძული კრეტა და კონტინენტური საბერძნეთის დასახლებები კარგად იყო ცნობილი ეგვიპტის სამეფო კარისათვის, „უცხო ქვეყნები კაფტუ (კრეტა) და J-s-jja“ ერთმანეთის გვერდით მოიხსენიება.²¹ შემდეგი პერიოდის ტოპოგრაფიულ ჩანაწერებში Asija დასახელებულია რამზეს III-ის ხანამდე (ძვ.წ. 1182-1151)²² ახლა უკვე Menus / Minus-თან ერთად (სავარაუდოდ, მინოსი).²³ აქედან გამომდინარე, ქვეყანა Asija-ს მოიაზრება ეგეოსურ სივრცეში.²⁴ მკვლევართა ნაწილი ხეთურ Aššawa-სა და B ხაზოვან ტექსტებში დადასტურებული a-swi-ja-ს უკავშირებს კლასიკურ Assos-ს, რომელიც მდებარეობს მცირე აზიის დასავ-

¹⁶ Latacz 2001, 119-128; Haider 1997, 98.

¹⁷ Latacz 2001, 120-121; Freu, 1980, 327; Garstang / Gurney 1959, 105, 121.

¹⁸ Kulmann 1999, 199; Haider 1997, 103, 104; Yakar 1993, 5 Fig. 1; Kohlmeyer 1983, 41; Bryce 1974, 395.

¹⁹ Freu 1980, 327; Garstang / Gurney 1959, 106;

²⁰ Bossert 1946, 120.

²¹ Simons 1937, XXV, 5-6.

²² Beckerath 1994, 77, 92.

²³ Haider 1997, 114.

²⁴ Helck 1979, 35; Helck, 1983, 33.

ლეთ სანაპიროს რეგიონში, ტროას მახლობლად.²⁵ Aššawa-ს კოალიცია თუთხალია II-ის (ძვ.წ. XV საუკუნის ბოლო) წინააღმდეგ, მეცნიერთა აზრით, დასავლეთ მცირე აზიაში არსებულ ქვეყანათა გაერთიანებას უნდა წარმოადგენდეს.²⁶ ტროელების მოკავშირეთა შორის ბოლოს წინა პოზიციაში დასახელებულია ქვეყანა ვილუსა, რომელიც არაერთხელ მოიხსენიება ხეთურ დოკუმენტებში. საყურადღებოა მუვათალი II-ისა და ვილუსელი ალაქსანდუს ხელშეკრულება,²⁷ საიდანაც ირკვევა, რომ ჯერ კიდევ ლაბარნას (ძვ.წ. XVII ს.) გაულაშქრია ხეთების იმპერიის დასავლეთით მდებარე არცავასა და ვილუსას წინააღმდეგ, რის შემდეგაც ხეთთა მეფეებს დიდი ძალის დახარჯვა სჭირდებოდათ, რათა ეს ქვეყნები ვასალურ მდგომარეობაში ჰყოლოდათ.²⁸ სამეცნიერო ლიტერატურაში „KUR^{URU} Wiluša“ გაიგივებულია ბერძნულ გადმოცემაში დადასტურებულ *Wilios / Ilios-თან.²⁹

როგორც ეგვიპტური წერილობითი დოკუმენტებიდან ჩანს, ძვ.წ. XIV-XIII საუკუნეებში ეგვიპტელებისათვის საკმაოდ კარგად ყოფილა ცნობილი დასავლეთ მცირე აზიის სანაპირო. რამზეს II ქადემთან ბრძოლის აღწერისას გვთავაზობს დამხმარე ჯართა სიას, რომლებიც მუვათალი II-ის მხარეს იბრძოდნენ. მათგან ჩვენ გვინტერესებს მხოლოდ ისინი, ვინც დასავლეთ მცირე აზიიდან უნდა ყოფილიყვნენ მოსულები: Arzawa, Pitašša, Dardaniya, Maša, Karkiša და Luka.³⁰ პ. ჰაიდერის მიხედვით, Luka-ს (ლიკია და სამხრეთ კარია), Arzawa-ს (მეანდერტალეს რეგიონი) და Ditašša-ს (მდებერეობს მარილიანი ტბის, Tuz Gölü-ს სამხრეთ-დასავლეთ

²⁵ Starke 1997, 456; Haider 1988, 17.

²⁶ Hansen 1994, 213. შთამბეჭდავია, რომ თუთხალია II-ის სახელით შედგენილი ტროელთა მოკავშირეების სია ემთხვევა ჰომეროსის „ილიადაში“ წარმოდგენილ სიას.

²⁷ Starke 1997, 472.

²⁸ Kullmann 1999, 196; Starke 1997, 447.

²⁹ Latacz 2001, 98-119; Kullmann 1999, 196; Haider 1997, 109.

³⁰ Way 1984, 286; Helck 1971, 195-96.

რეგიონში) ადგილმდებარეობის ზუსტად განსაზღვრა შესაძლებელია. ამასთანავე, Maša ისევე, როგორც Karkiša, მოთავსებული უნდა ყოფილიყო Küitalua-სა და Akkišar-ს შორის.³¹ გაურკვეველი რჩება „უცხო ქვეყანა D-3-r-dn-jjs“-ის ადგილმდებარეობა. მკვლევარი მას უკავშირებს ჰომეროსის დროიდან ტროაში დადასტურებულ „დარდანელებს“.³² ისინი „ილიადაში“ წარმოადგენენ არა მარტო ტროელთა მოკავშირე ხალხს იდას მთიდან (*Il.* 12.99), რომელთა წინამძღოლად გვევლინება ენეასი (*Il.* 2.819), არამედ ტროა არის დარდანოსის სამშობლო, ხოლო სახელწოდება „დარდანელები“ გამოყენებულია „ტროელთა“ სინონიმად (*Il.* 2.701, 12.807). „უცხო ქვეყანა დარდანია“ მხოლოდ რამზეს II-ის მეფობის ხანაში არ ხვდება ეგვიპტელთა თვალსაწიერში. იგი ჩვენამდე მოღწეულ ეგვიპტურ წყაროებში პირველად აღინიშნება ხორემხების მეფობისას (ძვ.წ. 1350-1315 წ.),³³ რაც პ. ჰაიდერს შესაძლებლობას აძლევს, ივარაუდოს, რომ ტროა დაახლ. ძვ.წ. XIV საუკუნიდან 1200 წლამდე ფარაონებისათვის ცნობილი იყო როგორც დარდანია, რომლის მეზობლად მდებარეობდა Karkiša, Mira, Millawanda და შეიძლება Maša.³⁴ დარდანის ბინადართ ეგვიპტის სამეფო კართან მჭიდრო კონტაქტი უნდა ჰქონოდათ, რომელიც შეწყდა ამენოფის III-ის მმართველობისას. ამასთანავე, შესაძლებელია, რომ დარდანელები ძვ.წ. XIII საუკუნიდან ხეთთა ბატონობის ქვეშ იყვნენ, რადგან ძვ.წ. 1274 წ. მათი „Marjannu“ (შეიარაღებული ეტლით მებრძოლი) მუვათალის დამხმარე ჯართა შორის აღინიშნება,³⁵ რამაც შეიძლება ახსნას ის ფაქტი, რომ დარდანია არ მოიხსენიება ჩვენამდე მოღწეულ ხეთურ ტექსტებში.³⁶ არქეოლოგიური

³¹ Haider 1997, 117.

³² Haider 1988, 49.

³³ Haider 1988, 11; Edel 1966, 50; Hari 1965, 262.

³⁴ Haider 1997, 118-119.

³⁵ Kitchen 1969-1990, Vol. II, 145; Kuentz 1928, 213, 385.

³⁶ Haider 1997, 118.

გათხრებისას ტროა VI-VII-ის ფენებში არ აღმოჩნდა არანაირი მასალა, რაც ღირებული იქნებოდა პირდაპირი თუ არაპირდაპირი კონტაქტის დასამტკიცებლად ხეთურ სამყაროსთან. აღინიშნება მხოლოდ მცირე რაოდენობის საიმპორტო საქონელი დასავლეთ მცირე აზიის სხვა ადგილებიდან (მათ შორის აღსანიშნავია ე.წ. „ლუვიური საბეჭდავი“).³⁷ სრულიად განსხვავებული სიტუაციაა, როდესაც საქმე ეხება ტროას ურთიერთობას მიკენურ სამყაროსთან. ტროა VI-VII-ის ნანგრევებში აღმოჩენილია რამდენიმე კატეგორიის (SH II, SH III A1, A2, SH III B1-2, SH III C1) გვიანპულადური კერამიკის ნიმუშები. პ. ჰაიდერის აზრით, ეს მონაპოვარი ადასტურებს რეგულარულ, მაგრამ არა ინტენსიურ სავაჭრო კონტაქტს ტროასა და მიკენურ სამყაროს შორის. აქვე საყურადღებოა ორი ფაქტი: ერთი მხრივ, როგორც ჩანს, იმპორტირებული საქონლის რაოდენობა გაიზარდა ძვ.წ. XIV საუკუნის განმავლობაში, ხოლო XIII საუკუნისათვის ძლიერ შემცირდა, რაც მიუთითებს კონტაქტის შესუსტებაზე. მეორე მხრივ, ძვ.წ. XIII-XII საუკუნეებში დომინირებს მიკენური კერამიკის ადგილობრივი იმიტაციები, რომელთა დამზადება ხდებოდა როგორც ტროაში, ასევე მიკენელთა დასავლეთ მცირე აზიურ დასახლებებში.³⁸

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, დღეს მეცნიერებაში დავას იწვევს ბერძენ ავტორთა ცნობები ბრინჯაოს ხანის საბერძნეთისა და მცირე აზიის გეოგრაფიულ თუ პოლიტიკურ სივრცეზე. სხვადასხვა მოსაზრება არსებობს იმის შესახებ, თუ რეალურად რომელი ეპოქის ვითარებას უნდა ასახავდეს ტროას ომის ისტორია. ვფიქრობთ, ჩვენამდე მოღწეული ინფორმაცია არ უნდა იყოს მოკლებული რეალურ საფუძველს. როგორც ცნობილია, ეგვიდაში არქეოლოგიური გათხრების შედეგად აღმოჩნდა მაღალი დონის ბრინჯაოს ხანის (ძვ.წ. III-II ათასწლეულები) წინაბერძნული ცივი-

³⁷ Siebler 1995, 472.

³⁸ Haider 1997, 122.

ლიზაცია. შესაბამისად, მიკენურ ეპოქაში არაბერძნული მოსახლეობა ჯერ კიდევ ვერ იქნებოდა სრულად ასიმილირებული ან განდევნილი ბერძენთა მიერ. ამასთანავე, არქეოლოგიური მასალის გათვალისწინებით, B ხაზოვან წარწერებსა და ძველ აღმოსავლურ წერილობით დოკუმენტებში დადასტურებულ ტოპოგრაფიულ მონაცემებზე დაყრდნობით, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ანტიკურ წყაროებში წარმოდგენილი ეგეიდის გეოგრაფიული სივრცე ძირითადად რეალურია. არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ ელინისტური თუ კლასიკური ხანის საბერძნეთი მიკენურ სასახლეთა კულტურისაგან საუკუნეებით არის დაშორებული, რაც, რა თქმა უნდა, ხელს შეუწყობდა ინფორმაციის დამახინჯებას, შეცვლას და, აქედან გამომდინარე, უზუსტობას.

ბიბლიოგრაფია:

Beckerat, Jürgen von. 1994. Chronologie des ägyptischen Neuen Reiches (Hildesheimer ägyptologische Beiträge 39). Hildesheim: Gerstenberg.

Bossert, Helmuth Theodor. 1946. Asia. Istanbul: Beioglu-Tunelbasi.

Bryce, Trevor. 1974. "The Lukka problem – And a Possible Solution." *Journal of Near Eastern Studies (JNES)* 33: 395-404.

Edel, Elmar. 1966. Die Orstnamenliste aus dem Totentempel Amenophis' III. Bonn: Peter Hanstein Verlag.

Freu, Jacques. 1980. "Luwiya. Géographie historique des provinces méridionales de l'empire hittite: Kizzuwatna, Arzawa, Lukka, Milawatta." *Centre de recherches comparatives sur les langues de la Méditerranée ancienne* 6/2: 175-352.

Garstang, John, Oliver Robert Gurney. 1959. *The Geography of the Hittite Empire*. London: British institute of archaeology at Ankara.

Glotta – Zeitschrift für Griechische und Lateinische Sprache. 1963. Published by: Vandenhoeck & Ruprecht (GmbH & Co. KG).

გორდუზიანი, რისმაგ. 1970. „ილიადა“ და ეგეოსური მოსახლეობის ისტორიისა და ეთნოგენეზის საკითხები. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.

Haider, Peter W. 1988. *Griechenland-Nordafrika. Ihre Beziehungen zwischen 1500 und 600 v. Chr.* Darmstadt: Wiss. Buchges.

Haider, Peter W. 1997. "Troia zwischen Hethitern, Mykenern und Mysern – Besitz der Troianische Krieg einen historischen Hintergrund?" *Troia. Mythen und Archäologie*, edited by Hannes Galter, 96-140. Graz: RM Druck- und Verlagsgesellschaft.

Hansen, Ove. 1994. "A Mycenaean Sword from Bogazköy-Hattuša found in 1991." *The Annual of the British School at Athens* 89: 213-215.

Hari, Robert. 1965. *Horemheb et la reine Mutnedjemet ou La fin d'une dynastie*. Genève: Impr. la Sirène.

Helck, Wolfgang. 1971. Die Beziehungen Ägyptens zu Vorderasien im 3. und 2. Jahrtausend v. Chr. 2. Auflage (Ägyptolog. Abh. 5). Wiesbaden: Harrassowitz.

Helck, Wolfgang. 1979. Die Beziehungen Ägyptens und Vorderasiens zur Ägäis bis ins 7. Jahrhundert v. Chr. (Erträge der Forschung 120). Darmstadt: WBG.

Helck, Wolfgang. 1983. "Asija." Zeitschrift für ägyptische Sprache und Altertumskunde (ZÄS) 110: 29-36.

Kitchen, Kenneth. 1969-1990. Ramesside Inscriptions, Vol. I-VII. Oxford: Blackwell.

Kohlmeyer, Kay. 1983. "Felsbilder der hethitischen Grossreichszeit." Acta Praehistorica et Archaeologica 15: 7-153.

Kuentz, Charles. 1928. La Bataille de Qadesh (Mémoires de l'Institut français d'archéologie orientale 55). Le Caire: de L'Institut français d'archéologie orientale.

Kullmann, Wolfgang. 1999. "Homer und Kleinasien." Euphrosyne. Studies in Ancient Epic and Its Legacy in Honor of Dimitris N. Maronitis. Eds. John N. Kazakis and Antonios Rengakos, 189-201. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

Latacz, Joachim, eds. 2001. *Troia – Traum und Wirklichkeit*. Archäologisches Landesmuseum Baden-Württemberg.

Latacz, Joachim. 1997. "Troia und Homer – Neue Erkenntnisse und Hypothesen." Troia. Mythen und Archäologie, edited by Hannes Galter, 1-42. Graz: RM Druck- und Verlagsgesellschaft.

Latacz, Joachim. 2001. Troia und Homer, Der Weg zur Lösung eines alten Rätsels. München: Koehler & Amelang.

Lochner-Hüttenbach, Fritz. 1960. Die Pelasger. Wien: Gerold.

Marazzi, Massimiliano. 1992. "Das "geheimnisvolle" Land Ahhijawa." Hittite and Other Anatolian and Near Eastern Studies in Honour of Sedat Alp, edited by Heinrich Otten, 365-77. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basimevi.

Schachermeyr, Fritz. 1983. Die griechische Rückerinnerung im Lichte neuer Forschungen. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften.

Siebler, Michael. 1995. "Hatte die Ilias doch recht?" *Antike Welt* 26: 472-473.

Simons, Jan Jozef. 1937. *Handbook for the Study of Egyptian Topographical Lists Relating to Western Asia*. Leiden: Brill.

Starke, Frank. 1997. "Troia im Kontext des historisch-politischen und sprachlichen Umfeldes Kleinasiens im 2. Jahrtausend." *Studia Troica* 7: 447-487.

Steiner, Gerd. 1989. "Schiffe von Ahhijawa" oder "Kriegsschiffe" von Amurru im Šaušgamuwa." *Ugarit-Forschungen* 21: 393-411.

Way, Thomas von der. 1984. *Die Textüberlieferung Ramses' II. zur Qadeš-Schlacht (Hildesheimer Ägyptologische Beitr. 22)*. Hildesheim: Gerstenberg.

Lela Chotalisvili

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia

Ancient Sources About Non-Greek Peoples During the Mycenaean Period

Key words: Mycenaean epoch, Non-Greek peoples, Ancient sources, Hittite and Egyptian written sources.

According to the Ancient sources, numerous peoples and tribes of non-Greek origin, referred to as “barbarians” from a certain period, were populated in the basin of the Aegean Sea already before Greeks and also played a leading role in the continental Hellas. Nowadays, the information presented in the works of Ancient authors about non-Greek peoples and tribes living on the Aegean lands is a source of controversy among the scientific community.

I believe it is partially possible to reconstruct the geographical and political situation of Aegean territory during the Bronze Age based on Ancient sources. We will try and examine the perception of ethnic, cultural and political situation of Aegeis by the Greeks in the Bronze Age. In this light it would be also interesting to perform the comparative analysis of topographical data preserved in Linear B inscriptions and Ancient Near Eastern written sources. This would aid us in deciding how real is the picture presented in the Ancient works.

On the account of Linear B inscriptions, the topographical data preserved in the Egyptian and Hittite documents, and the archaeological material, it can be said that the geographical situation presented by the Ancient sources is mostly real. However, it would not be at all surprising if the records written by Ancient Greeks were not completely in accord with the geographical and political situation of Greece and Middle East in the Bronze Age, considering the significant time difference between the Mycenaean palace culture and Hellenistic and Classical Greece. This detail would undoubtedly contribute to the alteration and, hence, the imprecise nature of the information.